

УДК 340.134

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.6>

КОДИФІКАЦІЯ ЯК СПОСІБ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Олійник А.В.,

аспірант

кафедри прав людини та юридичної методології

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

ORCID: 0009-0009-4071-7421

Олійник А.В. Кодифікація як спосіб систематизації законодавства України.

У статті досліджуються теоретико-правові питання сутності кодифікації, як способу систематизації законодавства. У статті зазначається, що інтеграційні процеси адаптації вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу, зобов'язують вітчизняного законодавця адаптувати правову систему країни до встановлених європейською спільнотою вимог щодо його систематизації. Звертається увага на те, що даний процес обумовлює перегляд уявлень щодо сутності та підходів до систематизації законодавства, впровадження нових механізмів правотворчої техніки. Робиться висновок, що важливого значення у цих процесах відводиться кодифікації. У статті обґрунтовується, що кодифікація, як форма систематизації законодавства, включає в себе офіційну діяльність з удосконалення та систематизації юридичних норм, яка здійснюється суб'єктами такої діяльності, уповноваженими на це. Зазначається, що цей процес здійснюється шляхом систематизації норм права у єдиний кодифікований акт. Кодифікація законодавства включає в себе складний процес застосування особливої (кодифікаційної) правотворчої техніки. Доводиться, що цей процес передбачає цілеспрямовану діяльність суб'єктів правотворчості, спрямовану на обробку та впорядкування нормативно-правових актів з метою їх систематизації та узгодженості до потреб правозастосовчої діяльності, уникнення прогалин, колізій та недоліків. Обґрунтовується, що мета кодифікації полягає в розробці та прийнятті єдиного, логічно побудованого та внутрішньо структурованого акта, який максимально повно регулює однорідні суспільні відносини. Робиться висновок, що кодифікацію слід вважати специфічним способом систематизації законодавства, який поєднує риси офіційної систематизації та правотворчої діяльності і тому кодифікація має «подвійну природу», що включає в себе як систематизацію права, так і активний процес створення нових нормативно-правових

актів. Обґрунтовується, що цей вид діяльності спрямований на радикальну переробку та упорядкування існуючого законодавства, призводячи до прийняття єдиного, фундаментального та внутрішньо та зовні узгодженого комплексного нормативно-правового акта, цей акт регулює найбільш принципові та фундаментальні суспільні відносини. Акцентовано, що з цієї позиції кодифікацію слід розглядати як спосіб систематизації законодавства і при цьому законотворчий (чи правотворчий) процес та діяльність уповноважених суб'єктів у цій сфері є змістом, сутністю кодифікації.

Ключові слова: кодифікація, систематизація, кодекс, законодавство, спосіб систематизації, систематизація законодавства, кодифікація законодавства.

Oliinyk A.V. Codification as a way of systematizing the legislation of Ukraine.

The article examines the theoretical and legal issues of the essence of codification as a way of systematizing legislation. The article states that the integration processes of adaptation of domestic legislation to the legislation of the European Union oblige the domestic legislator to adapt the country's legal system to the requirements for its systematization established by the European community. Attention is drawn to the fact that this process conditions the revision of ideas about the essence and approaches to the systematization of legislation, the introduction of new mechanisms of law-making technology. It is concluded that codification is of great importance in these processes. The article substantiates that codification, as a form of systematization of legislation, includes official activity on improvement and systematization of legal norms, which is carried out by subjects of such activity, authorized for this. It is noted that this process is carried out by systematizing legal norms into a single codified act. Codification of legislation includes a complex process of applying a special (codification) law-making technique. It is proven

that this process involves the purposeful activity of law-making subjects, aimed at processing and ordering legal acts with the aim of their systematization and consistency with the needs of law enforcement activities, avoiding gaps, collisions and shortcomings. It is substantiated that the purpose of codification is the development and adoption of a single, logically constructed and internally structured act that regulates homogeneous social relations as completely as possible. It is concluded that codification should be considered a specific method of systematization of legislation, which combines the features of official systematization and law-making activity, and therefore codification has a «dual nature», which includes both the systematization of law and the active process of creating new regulatory and legal acts. It is justified that this type of activity is aimed at the radical revision and streamlining of the existing legislation, leading to the adoption of a single, fundamental and internally and externally agreed comprehensive legal act, this act regulates the most principled and fundamental social relations. It is emphasized that, from this point of view, codification should be considered as a way of systematizing legislation, and at the same time, the law-making (or law-making) process and activities of authorized subjects in this area are the content, the essence of codification.

Key words: codification, systematization, code, legislation, method of systematization, systematization of legislation, codification of legislation.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси адаптації вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу, зобов'язують вітчизняного законодавця адаптувати правову систему країни до встановлених європейською спільнотою вимог щодо його систематизації. Даний процес обумовлює перегляд уявлень щодо сутності та підходів до систематизації законодавства, впровадження нових механізмів правотворчої техніки. Важливого значення у цих процесах відводиться кодифікації. Тому дослідження сучасної ролі кодифікації, як способу систематизації законодавства є актуальним питанням.

Метою дослідження є дослідження позиції кодифікації, її розгляду як способу систематизації законодавства і при цьому законотворчого (чи правотворчого) процесу та діяльності уповноважених суб'єктів у цій сфері.

Стан опрацювання проблематики Проблеми кодифікації права привертала уваги багатьох вчених-юристів в різні часи. Безумовно, праці таких вчених, як Є. Гетьман, А. Колодій, О. Петришин, Є. Погорелов, І. Погрібний, О. Рогач, О. Скакун та інших мають наукову

цінність, але сучасні тенденції вимагають розробки якісно нових підходів до вивчення кодифікації. Потреби удосконалення вітчизняного законодавства і його адаптація до стандартів ЄС потребують в Україні нових теоретичних пошуків, результати яких в подальшому можуть стати основою у правозастосовній діяльності. Крім того, сьогодні бракує наукових досліджень, в яких висвітлювалася сутність кодифікації в сучасних процесах державотворення та правотворення. Ці обставини обумовлюють актуальність даної статті. Метою статті є висвітлення сутності кодифікації, як способу систематизації законодавства України.

Виклад основного матеріалу. В нашій державі після проголошення незалежності, почався інтенсивний законотворчий процес, який призводить до постійного оновлення та актуалізації нормативних актів. Застарілі норми втрачають чинність, і приймаються нові, внаслідок чого відбувається зростання загальної кількості нормативно-правових актів, інколи ці акти є неузгодженими між собою, суперечливими, чисельними, що обумовлює потребу їх систематизації.

Також різке зростання обсягу законодавства та особливо кількості нормативно-правових актів органів публічної влади пов'язане з глибокими економічними та політичними процесами в сучасному суспільстві. У сфері економіки ці процеси асоціюються з розвитком економічних відносин. У політичній сфері ці явища пов'язані з проведенням реформ на майже на всіх рівнях суспільного життя. Ці фактори приводять до прийняття значної кількості актів, які вносять зміни і доповнення до існуючого законодавства. Відповідно, зростає кількість нормативних актів, які модифікують та доповнюють окремі положення чинного законодавства.

З іншого боку, потреба у кодифікації визначається зовнішньополітичними чинниками, пов'язаними з адаптацією вітчизняного законодавства до європейських стандартів та можливістю подальшого приєднання до ЄС. Сучасні правники визначають ключові риси процесу кодифікації, розглядаючи його як засіб упорядкування законодавства з метою забезпечення системності та узгодженості його із законодавством країн ЄС.

Необхідність дослідження кодифікації законодавства України обумовлюється важливістю формулювання нових науково обґрунтованих теоретичних положень, які можуть бути покладені в основу сучасної систематизації законодавства у формі кодифікації. На наш погляд, це може сприяти ефективному оновленню вітчизняного законодавства через розробку та впровадження ефективних змін до існуючих кодифікованих актів, а також сприятиме удосконаленню правотворчої техніки.

Отже, упорядкування великої кількості нормативно-правових актів відбувається шляхом систематизації законодавства. Кодифікація, поряд з обліком, консолідацією та інкорпорацією, виступає як одна з важливих форм цього процесу.

Теоретики права переважно аналізують кодифікацію в контексті її взаємозв'язку з систематизацією, розглядаючи їх як взаємопов'язані частини, де кодифікація є частиною систематизації. В цьому контексті виявляється різноманітність поглядів на те, як кодифікація співвідноситься із систематизацією – чи вона засобом чи способом, або є видом чи формою тощо.

Не можна не оминати увагою питання систематизації. Так, під систематизацією законодавства у науковій літературі розуміють: діяльність із упорядкування чинних нормативно-правових актів у єдину узгоджену систему з метою забезпечення ефективного правового регулювання [1, с. 5] або як сукупність дій організаційного та правового характеру, які здійснюються уповноваженими органами державної влади для зведення чинних нормативно-правових актів у єдину внутрішню узгоджену систему, що сприяє підвищенню загальної ефективності їх функціонування [2, с. 101].

Не зважаючи на різноманіття наведених вище та інших, існуючих в науковій літературі поглядів варто зазначити, що під систематизацією законодавства переважна більшість розуміє особливу діяльність спеціальних суб'єктів, об'єктом якої є норми права, і яка здійснюється з метою об'єднання та упорядкування за певними (класифікаційними) критеріями відповідних норм права.

Розвиток правової системи, прийняття нових нормативних актів, внесення змін і скасування інших, породжують необхідність упорядкування всього комплексу чинних нормативних актів, їх систематизацію та приведення до цілісності. Отже, систематизацію законодавства можна розглядати як конкретну форму правової діяльності, яку виконують уповноважені суб'єкти з метою впорядкування нормативно-правових актів, забезпечення їхньої практичної зручності у користуванні. Ця діяльність складається з вправлення недоліків правотворчої техніки, усунення неточностей і колізій, здійснення структуривання законодавства, приведення його до ієрархічної цілісності, а також сприяє оперативності знаходження та застосування необхідних норм права. Отже, завдяки систематизації законодавства досягається його ієрархічність, багаторівневість та структурність. Отже, мета систематизації законодавства це впорядкування та приведення у цілісну систему нормативно-правових актів, які регулюють однотипні суспільні відносини. Отже, важливість систематизації за-

конодавства полягає у тому, що забезпечується зручність користування; відбувається усунення прогалин та колізій.

Як особлива форма правової діяльності систематизація включає в себе:

- збирання державними органами, підприємствами, фірмами й іншими установами (організаціями) чинних нормативних актів, їх опрацювання та систематизоване розміщення з подальшим зберіганням, а також видання довідок на запит органів, установ та окремих осіб (облік нормативних актів);
- розробка й оприлюднення різних збірників нормативних актів (інкорпорація законодавства);
- підготовка й ухвалення збільшених актів за рахунок об'єднання норм розрізаних актів, спрямованих на вирішення однакових питань;
- розробка й затвердження нових актів (кодексів), які поєднують у собі старі норми, що є дієвими, та нові нормативні приписи (кодифікація законодавства) [3, с. 688];
- підготовка та прийняття укрупнених актів на базі об'єднання норм розрізаних актів (консолідація законодавства) [4, с. 14].

Таким чином, кодифікація є особливим способом систематизації законодавства.

Як особливий вид систематизації законодавства, кодифікація має такі властивості.

Під час кодифікації відбувається якісна переробка норм права. Усуваються невідповідності, колізії та прогалини у правовому регулюванні, а неефективні та застарілі положення законодавства втрачають чинність. Значна кількість нормативних актів структурується, замінюється оновленими та більш цілісними і ефективними в сучасних умовах.

З іншого боку кодифікація, як і будь-яка інша форма створення норм права, є різновидом правотворчого процесу, однак має мету – упорядкування та систематизація законодавства з використанням власного правового інструментарію (кодифікаційної техніки).

Кодифікація законодавства передбачає впровадження певної системності у процес законотворчості. Цей процес повинен враховувати та передбачати взаємозв'язок і взаємодію між законодавчими актами, а також гарантувати відповідність кожного нового законодавчого акта конституційним нормам та актам інших галузей права, використовуючи максимально можливий світовий законодавчий досвід. Крім того, систематичний розвиток законодавства залежить від упорядкованості правової термінології. Завчасно органи державної влади, встановлюючи правові норми, що містяться у різних законодавчих

актах та регулюють одну й ту ж проблему, використовують різні терміни, які іноді є застарілими або позиченими, і не відповідають сучасній дійсності [5, с. 7].

Отже, кодифікація є тісно пов'язаною з процесом правотворчості, але можна вважати, що це загальне поняття, яке включає в себе як систематизацію законодавства, так і активну правотворчу діяльність. Таким чином, кодифікація представляє собою форму систематизації, яка виявляється в правотворчому характері і спрямована на створення нового комплексного структурованого нормативного акта через глибокий аналіз і перегляд існуючого законодавства. Основна мета кодифікації це забезпечення єдності та внутрішнього узгодження регулювання певної сфери шляхом створення кодифікованого акту.

Кодифікація представляє собою комплексне правове явище, яке можна розглядати як один із виявів систематизації (отже, вона є способом), а саме як процес збору, обробки нормативних приписів та накопичення результатів у новому кодифікованому акті. Зокрема, якщо акцентувати увагу саме на процедурному аспекті, то логічно розглядати кодифікацію як спосіб систематизації. Визначення кодифікації як способу систематизації виправдане залежно від акцентів у вивченні її потенціалу, що свідчить про комплексний характер цього явища.

Кодифікація, як форма систематизації законодавства, включає в себе офіційну діяльність з удосконалення та систематизації юридичних норм, яка здійснюється суб'єктами такої діяльності, уповноваженими на це. Цей процес здійснюється шляхом систематизації норм права у єдиний кодифікований акт. Кодифікація законодавства включає в себе складний процес застосування особливої кодифікаційної) правотворчої техніки. Цей процес передбачає цілеспрямовану діяльність суб'єктів правотворчості, спрямовану на обробку та впорядкування нормативно-правових актів з метою їх систематизації та узгодженості до потреб правозастосовчої діяльності, уникнення прогалин, колізій та недоліків. Мета кодифікації полягає в розробці та прийнятті єдиного, логічно побудованого та внутрішньо структурованого акта, який максимально повно регулює однорідні суспільні відносини.

Кодифікація, як спосіб систематизації відіграє велике значення в процесах упорядкування законодавства. Сучасний підхід до розгляду кодифікації пов'язаний із з'ясуванням її значення – привести до єдиної узгодженої системи пев-

ний набір правових норм. Це може бути здійснено шляхом об'єднання норм різних правових актів або через принципове структурування та доповнення існуючих (чинних норм права). Основною метою кодифікації є вирішення проблеми правової невизначеності, подолання колізій та прогалин у широкому спектрі нормативного матеріалу шляхом його укрупнення. Таким чином, кодифікація може включати як суттєве, так і формальне перетворення конкретного набору правових норм, що досягається шляхом внесення змін до чинних кодифікованих актів або створення нових.

Висновки. Кодифікацію слід вважати специфічним способом систематизації законодавства, який поєднує риси офіційної систематизації та правотворчої діяльності. Тому кодифікація має «подвійну природу», що включає в себе як систематизацію права, так і активний процес створення нових нормативно-правових актів. Цей вид діяльності спрямований на радикальну переробку та упорядкування існуючого законодавства, призводячи до прийняття єдиного, фундаментального та внутрішньо та зовні узгодженого комплексного нормативно-правового акта. Цей акт регулює найбільш принципові та фундаментальні суспільні відносини. Тому, з цієї позиції кодифікацію слід розглядати як спосіб систематизації законодавства. При цьому законотворчий (чи правотворчий) процес та діяльність уповноважених суб'єктів у цій сфері є змістом, сутністю кодифікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Петков С.В. Систематизація як основа вдосконалення чинних кодексів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* 2017. № 29 (1). С. 4–6.
2. Обушенко Н. Суть та значення систематизації законодавства в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2020. № 4. С. 101–106.
3. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс: *підручник.* К. : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
4. Борщевський І.В. Теоретичні основи систематизації законодавства. *Вісник Одеського національного університету.* 2007. № 12 (12). С. 14–20.
5. Сіренко В.Ф., Пархоменко Н.М., Бобровник С.В. Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення. Київ, 2003. 220 с.